

# Peyami Safa'nın Eğitim Mefkuresi ve Edebiyat Eğitimi Üzerine Düşünceleri Üzerine Bir İnceleme

## An Analysis On Peyami' Safa's Ideas On Education And Literary Education

### Öz

Orhan Gazi GÖKÇE\*



\*Dr. Milli Eğitim Bakanlığı, Türkiye,  
gozardi@gmail.com,  
ORCID: 0000-0002-3787-7960  
ROR ID: ror.org/00jga9g46

Gönderilme Tarihi / Received Date  
14.05.2024  
Kabul Tarihi / Accepted Date  
30.08.2024  
Yayın Tarihi / Publication Date  
21.10.2024

**Atf/Citation:** Gökçe, O. G. (2024).  
Peyami Safa'nın Eğitim Mefkuresi ve Edebiyat  
Eğitimi Üzerine Düşünceleri Üzerine Bir İnceleme,  
*Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 30, 85-96  
doi.org/10.30767/diledeara.1483920

#### Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme.

#### Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

#### Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

#### Peer-review:

Externally peer-reviewed.

#### Conflict of Interest:

The author has no conflict of interest to declare.

#### Grant Support:

The author declared that this study has received no financial support

#### Copyright 2024

#### Dil ve Edebiyat Araştırmaları

Dergimizde yayımlanan makalelerin telif hakları dergimize ait olup CC-BY-NC-ND lisansına uygun olarak açık erişim olarak yayımlanmaktadır.

ted.org.tr | 2024

İnsana ve topluma dair bütün meseleler çeşitli yönleriyle yazarların gündeminde olmuştur. Bu bakımdan edebî eserler birçok bakımdan farklı okumalara tâbi tutulabilir. Edebiyat topluma tutulan bir ayna işlevi üstlendiği gibi topluma istikamet verme gücüne de sahiptir. Kurmaca metinlerde arka planda dönemin sosyal gerçekleri yansıtılırken yazar kendi fikirlerini okuyucuyla açık ya da örtük şekilde paylaşır. Bu yönüyle edebî eserler fikri bir müktesabata da taşınır. Peyami Safa (1889-1961), Türk edebiyatının önemli simalarından birisidir. Romancı ve gazeteci kimliğiyle tanınan Peyami Safa, modern Türk eğitim tarihinin serencamına şahitlik etmiştir. Eğitime ilişkin olarak millî ve manevî duyarlılıkları önceleyen Peyami Safa özellikle *Yalnızız* romanında Simeranya ütopyası üzerinden eğitim idealini kahramanı Samim'in dilinden beyan eder. Peyami Safa, gazete yazılarında ise müstakil olarak eğitime ilişkin görüşlerini daha açık ve doğrudan dile getirir. Modern eğitim süreçlerine dönük eleştirilerinin yanında eğitimin niteliğine dönük görüşler serdeden Safa, edebiyatın eğitimdeki rolü ve edebiyat eğitiminde gözetilmesi gereken hususlara değinir. Çalışmada; tematik analiz yöntemiyle Safa'nın eğitimde şahsîlik, öğretmen yeterliliği, eğitim ve hayat ilişkisi, eğitimde özgür düşünce ve eleştirel bakış, eğitim ve toplumsal değişim gibi konularda -dikkat çektiği hususlar belirginleştirilecektir. Bu çalışma ayrıca Peyami Safa'nın genel olarak eğitim meselesine yaklaşımlarını eserlerinden örneklerle ortaya koymayı daha özdele onun bir yazar olarak edebiyat eğitimine ilişkin görüşlerini paranteze almayı hedeflemektedir.

**Anahtar Kelimeler:** Peyami Safa, Eğitim, Edebiyat Eğitimi, İdealizm, Gençlik

### Abstract

All issues related to humanity and society have been on the agenda of writers in their various aspects. In this respect, literary works can be subjected to different readings in many respects. Literature not only functions as a mirror held up to society, but also has the power to give direction to society. While the social realities of the period are reflected in the background of fictional texts, the author shares his own ideas with the reader, either explicitly or implicitly. In this respect, literary works also carry an intellectual acquis. Peyami Safa (1889-1961) is one of the important figures of Turkish literature. Peyami Safa, known as a novelist and journalist, witnessed the triumph of modern Turkish education history. Peyami Safa, who prioritizes national and spiritual sensitivities regarding education, expresses the ideal of education through the Simeranian utopia, especially in his novel *Yalnızız*, through the language of his hero Samim. Peyami Safa expresses his views on education more clearly and directly in his newspaper articles. Safa, who offers opinions on the quality of education as well as his criticisms of modern education processes, touches upon the role of literature in education and the issues that should be taken into consideration in literature education. In the study; through the thematic analysis the issues that Safa draws attention to, such as personality in education, teacher competence, the relationship between education and life, free thought and critical perspective in education, education and social change, will be clarified. This study also aims to reveal Peyami Safa's general approach to the issue of education with examples from his works, and more specifically to bracket his views on literary education as a writer.

**Key Words:** Peyami Safa, Education, Literature Education, Idealism, Youth

## Giriş

Edebiyat, malzemesi dil ve konusu insan olan bir sanattır. İnsana dair bütün meseleler dilin imkânlarıyla edebî eserlerde vuzuha kavuşur. İnsanoğlunun yeryüzündeki hikâyesi; doğal ve toplumsal çevreyle ilişkileri, varoluşuna dair temel sorular edebiyatın sağladığı imkânlarla daha anlaşılır olur (Kavcar, 1999, s. 2). Edebî eserlerin topluma dönük işlevleri söz konusudur. Yazarın maksadına ve bağlama göre yazarın üzerinde durduğu tema ve konular farklı boyutlarıyla edebiyat eserinde açık ya da örtük olarak ele alınır. Bir yönüyle edebiyat eserleri yazar için eleştirel ve yaratıcı düşünme imkânı sağlarken diğer taraftan okuyucuya muhakeme yollarını açar. Dolayısıyla edebî eserler, düşünceyi geliştirme özelliğine sahiptir. Sanat, dolaylamaya dayanır. Nitelikli edebî eserler de okuyucuya kurmacanın dolaylayıcı anlatımından istifade ederek evrensel ve insanî birçok meseleyi farklı açılardan anlama ve yorumlama fırsatı sunar.

Edebiyat eğitimi; gayeleri açısından eleştirel düşünceyi benimsemiş, merak eden, sorgulayan, muhakeme ve mukayese edebilen, sebep-sonuç ilişkileri kurabilen, çözümlene ve analiz kabiliyetini geliştiren, kazanımları hayata yansıtan, millî değerlerle özünü besleyen ve evrensel değerleri özümsemiş bireyler yetişmesine hizmet eder (Güzel, 2006, s. 104). Bu tanıma ek olarak söylenebilir ki edebî eserler çok katmanlıdır. Okurun maksadına, birikimine ve okunma bağlamına ilişkin olarak yeni anlamlar kazanır. Edebiyat eğitimi, edebî gelenek içinde yer edinme niteliği kazanmış eserlerin farklı okumalara tâbi tutularak yeni bakış açılarıyla yeniden yorumlanmasına odaklanmaktadır.

Hilmi Uçan'ın tespitine göre eğitim süreçleri içinde okuyucu/öğrenci genellikle yazınsal metindeki olay örgüsüne takılıp kalmaktadır. Yazınsal üründeki düşünce ufku gözden kaçırılmaktadır. Düşünmeden, soru sormaktan, okunanlar üzerinde akıl yürütmekten kaçınılması edebiyat derslerini kuru bir olay aktarımına indirgemektedir. Bu durum bir bakıma düşünce tembelliğine neden olmaktadır. Sağlıklı bir edebiyat eğitimi, okuyucu/öğrenciyi eleştirel bir bakış açısı da kazandırmalıdır (Uçan, 2006, s. 5). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programının amaçları arasında bu bakış açısına uygun olarak öğrencilerin metinler aracılığıyla okuduğunu anlama ve eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları zikredilir (MEB, 2018).

## Yöntem

Bu çalışma, edebiyat eğitimi bağlamında Peyami Safa'nın eğitim mefkuresi ve edebiyat eğitimi hakkındaki görüşlerini tematik analiz yöntemiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Tematik analiz, birbiriyle ilişkili verileri derinlemesine okumayı ve ortak temaları belirlemeyi ve örüntüleri aramayı içeren bir nitel veri analiz yöntemidir (Çalık ve Sözbilir, 2014). İnceleme sürecinde, Safa'nın fikirlerini kavramak ve yorumlamak için aşağıdaki adımları takip edeceğiz.

Analiz sürecinde, Safa'nın bazı eserlerinde dile getirdiği eğitim sistemi, öğrenme süreci, öğretmenlik anlayışı, edebiyatın eğitimdeki rolü gibi temel konular ele alınacaktır. Böylelikle Safa'nın eğitim konusundaki düşüncelerini daha iyi anlamamız ve derinlemesine incelememiz mümkün olacaktır.

Safa'nın görüşlerini anlamak için dönemin siyasi, sosyal ve kültürel bağlamını da göz önünde bulunduracağız. Bu bağlamda, Safa'nın yaşadığı dönemin fikir akımları, eğitim sistemi, reform hareketleri ve bunların etkileri üzerinde durulacaktır. Bu, Safa'nın fikirlerinin nasıl şekillendiğini ve dönemin koşullarının nasıl bir etkisi olduğunu anlamamıza yardımcı olacaktır. Peyami Safa'nın eserlerinde belirginleşen edebiyat eğitimine ilişkin görüşleri de bu çalışmanın odaklanacağı hedefler arasındadır. Bu anlamda Safa'nın eğitim mefkuresi ve edebiyat eğitimi hakkındaki görüşlerinin

bir bütünlük içinde derinlemesine yorumlanması ve özetlenmesiyle sonuçlar çıkarılacaktır. Bu sonuçlar, Safa'nın düşüncelerinin günümüz eğitim sistemi ve edebiyat eğitimi üzerindeki potansiyel etkilerini de değerlendirecektir.

### **Bir Eğitim İdeologu: Peyami Safa**

Türk Edebiyatı'na, Türk fikir hayatına, hatta felsefesine yenilik ve dinamizm getiren nadir şahsiyetlerden biri olan Peyami Safa, romancıdan çok bir düşünür, düşünürden fazla bir romancı olan bir değerdir (Gözler, 1994, s. 50). Necip Tosun'un tespitiyle klasik bir eğitim bile almamış, orta üçten terk birinin ilerleyen zamanlarda kendini bir düşünce ve edebiyat adamı olarak tahkim etmesi; onun çalışkanlığı, azmi ve güçlü iradesi yanında az rastlanır parlak bir zekâ ve cins bir kafaya sahip olduğunun da kanıtıdır. Nitekim Peyami Safa'nın edebiyat, felsefe, psikoloji, sosyoloji, tıp, tarih, hukuk, musiki, resim gibi farklı disiplin, alan ve konularda şaşırtıcı bir şekilde kendisini yetiştirdiği ve bu alanlarda derinleştiği eserlerinde net bir şekilde görülmektedir (Tosun, 2015, s. 22). Peyami Safa, dünya ve medeniyet tasavvuru olan ender düşünürlerimizden biridir. Onun edebiyatçı-düşünür kimliği, eserleri ve kavramları üzerinde daha derinlikli çalışmaları hak eder. Doğu-Batı sentezi, bu çalışmaları yapacak olanlara verimli bir alan ve geniş ufuklar vaat eder (Taşdelen, 2015, s. 14).

Peyami Safa'nın görüşlerinin özellikle Doğu-Batı, medeniyet ve modernleşme konusunda, çıkarıcı olmaktan çok, ortamın havasına uygun, maslahatı sürdürme çabasında olduğu tespitinde bulunan Murat Erol bir genelleme yaparak aydınlar ve halkın okumuşlarındaki genel kafa karışıklığı, çelişkili düşünme biçiminin Peyami Safa'da olduğunu savunur (Erol, 2015, s. 45).

Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye'de genel olarak eğitim özelde ise edebiyat eğitimine ilişkin görüşler serdeden önemli yazarlar içinde Peyami Safa da yer alır. Eğitim konusundaki görüşlerini doğrudan gazete yazılarında ifade eden Peyami Safa, romanlarında ise dolaylı olarak eğitime dair düşüncelerini kurmacanın doğasına uydurarak ifade eder. Yazar genel olarak eğitimin bireyin gelişiminde ve toplumun ilerlemesinde büyük bir rol oynadığına inanır.

Peyami Safa'nın eğitim anlayışını anlamak için öncelikle onun edebi eserlerindeki ve gazete yazılarındaki değerlendirmelerine göz atmak faydalı olacaktır. Safa'nın romanlarında ve denemelerinde eğitime dair çeşitli eleştiriler ve öneriler bulunmaktadır.

### **Bir Eğitim İdeologu: Peyami Safa**

Hasan Aksakal'ın tespitiyle geleneksel ve ruhani olanı savunurken roman gibi Avrupa'dan ithal bir ürünü kullanan Peyami Safa için roman bir hınç (ressentiment) aletidir (2010, s. 122). Bu hınç onu güncel ve geçerli olanın dışına çıkmaya, mistik ya da ütöpik bir evren kurmaya sevk etmiştir. Peyami Safa, eğitime ilişkin görüşlerini de evvela ütöpik düzeyde *Yalnızız* romanında ifade eder. İlk baskısı 1951 yılında yapılan romanda Peyami Safa, roman kahramanlarından Samim vasıtasıyla başka bir dünya kurar. Safa, romandaki Samim'in diliyle bazı toplumsal eleştiriler yer verir ve yeni bir dünya özlemini dile getirir. Nitekim romanın alt metnini Simeranya ütopyası oluşturur.

Simeranya, Samim'in dünyadaki işlerden sıkıldığında uzandığı bir hayal ülkesidir. Simeranya yüz elli yıl sonra zıtlıkların bir arada ahenkle bulunduğu bir mutluluk adasıdır. Bir yönüyle Simeranya materyalist dünyadan uzaklaşmak isteyen Samim'in saadet bulacağına inandığı ütöpik bir iklimdir (Safa, 2019).

### ***Samim Simeranya'yı anlatırken şu ifadeleri kullanır:***

Simeranya bir roman olmayacaktır. Sadece bugünkü insanın kendi kendisi hakkındaki telakkisinden, bilginin temellerine, metotlarına ve bütün sosyal müesseseleriyle değer sistemine kadar baştanbaşa inkılâba muhtaç bir dünyanın huzursuzluğunu duyan bir adamın yüz elli yıl sonraki tekâmül imkânlarını düşünerek tasarladığı muhayyel bir ülkedeki hayat ve seyahatname şeklinde yazılacaktır. (2019, s. 127)

*Yalnızız* romanında Peyami Safa, modern eğitim ve öğretim usullerine ilişkin olarak Dewey'e atıfla eleştirilerde bulunur. "Okul kitapları ve dersleri bize başkalarının bilgilerini ve keşiflerini gösteriyor ve gûya, bilgi yolunda en kısa yoldan götürüyor. Hakikatte bu eğitim usûlü, bize gerçekleri ve fikirleri anlamak yerine, hazırlanmış bilgileri ezberlemekten başka bir şey olmayan bir papağanlık öğretiyor." (2019, s. 54). Papağan benzetmesiyle Safa'nın dikkat çektiği husus, kuşkusuz ezberci öğretim metotlarının düşünmeye ket vurucu tarafıdır.

Peyami Safa; eleştiri dozunu biraz daha artırarak eğitim süreçlerinin marazi olduğunu savunur. Ona göre "Tahsil denilen şey, hayatımızda on beş seneden fazla süren bir hastalıktır." (2019, s.41)

Modern eğitim sisteminde eğitimin kişiye görecelik ilkesi göz ardı edilerek kitlelerin standart müfredatlarla bir hizaya getirilmesi amaçlanır. Bu durum, bireylerin kabiliyetlerini keşfetmesi ve şahsiyetlerini inkişaf ettirmeleri hususunda en büyük engeldir. Peyami Safa bu hususu *Yalnızız*'da şu cümlelerle ifade eder: "Müfredat programlarının ezici yükü altında bunalan şimdiki mekteplerde her çocuğun ayrı ihtiyaç ve istidadı hesaba katılmaz. Talebe ders çalışmaktan ve imtihana hazırlanmaktan şahsi araştırmalara da vakit ve enerji bulamıyor. Halis kültürü de meslek bilgisini de bu şahsi araştırmalar verir." (2019, s. 36)

Peyami Safa'ya göre öğrencilerin bu eğitim sistemi içerisinde başarısızlıklarının sorumlusu kendileri değildir. Kabahati eğitim sisteminin bizatihi kendisinde gören Safa, şu ifadeleri kullanır: "Kabahat öğrencinin kendisinde değil, onun ihtiyaçlarını, temayüllerini ve kabiliyetlerini hesaba katmayan eğitim sistemindedir (2019, s. 74).

Peyami Safa gerçek muallimin doğrudan hayatın kendisi olduğuna dikkat çekerek hayat içinde insanın mektepte öğrenemeyeceği birçok şeyi öğrenebileceğine ise şu cümlelerle dikkat çeker: "İş hayatından daha büyük mektep, tecrübeden daha büyük ders, ihtiyaçtan daha büyük mürebbi, meraktan daha büyük öğretmen, muvaffakiyetten daha büyük diploma olur mu?" (2019, s. 23)

*Yalnızız*'da, Simeranya ütopyasında Peyami Safa "öğrenmeyi öğretme" üzerinde durur. Toplumdaki esas sorunun öğrenme metotlarını bilmemekten ileri geldiğini savunur. Bu bağlamda Samim'in dilinden Simeranya'daki ideal düzeni şöyle özetler:

-Simeranya'da her seviyeye göre okuma salonları, laboratuvarlar, atelyeler, müzik, tiyatro, sinema ve spor evleri vardır. Her yaşta insanlar bunlara devam ederler. Her merak ettikleri mevzuu kendileri etüd eder ve öğrenirler. Çocuklar ve gençler için, araştırma metodlarını gösteren kılavuz-öğretmenler vardır. Bunların vazifeleri öğretmek değil, öğrenmenin yolunu öğretmektir. Çünkü Simeranya pedagojisi, insanın bütün hayatında öğrendiği şeyleri ancak kendi istediği zaman ve kendi araştırmaları neticesinde öğrendiğini bilir. Eski dünyada, yani Simeranya'ya göre bugünkü dünyamızdaki okullarda çocuklara ve gençlere öğretilen şeylerin, muayyen istidat ve ihtiyaçları karşılamadıkça, hayatta hiçbir işe yaramadığı anlaşılmış

ve klâsik mektepten eser kalmamıştır: Sınıf, kürsü, ders programı, nutuk söyler gibi ders veren öğretmen ve profesör yoktur. Diploma yoktur. (2019, s. 36)

Bu idealleri ortaya koyan Peyami Safa, bütün bir sosyal bünyenin değişmesiyle yeni pedagojinin kendisine bir tatbik sahası bulabileceğini ifade eder (2019, s. 45). Nitekim eğitim süreçleri toplumsal atmosfer içinde tamamlanır. Eğitimin maddi ortamları olduğu gibi manevi ortamları da vardır. Bu bakımdan toplumun genel yönelimleri eğitimin kalitesini belirler. Peyami Safa, Türkiye'nin Doğu'nun manevi iklimini, Şark'ın ruhsal cevherini kaybetmeden Batı medeniyetine dahil olmasını savunur.

Nurdan Gürbilek'in tespitiyle "makine medeniyeti"ni kendine has bir "spiritüel mukavemet"le dengeleyen Peyami Safa; Doğu Batı'ya zengin bir ruh, Batı Doğu'ya maddeyi zekâ emrinde kullanmanın sırrını vereceğini düşünür (Gürbilek, 2015, s. 94-95). Bu iki dünya arasında kalmışlık Peyami Safa'nın fikir dünyasının merkezini oluşturur. Peyami Safa Doğu'nun geriliği, Batı'nın ileriliği ve riyâziyenin üstünlüğünü kabul ederek gittiği Avrupa'dan fikirlerini kendince test etmiş olarak döner (2008, s. 437). Hem bizatihi kendi hikâyesi hem de zihninde kurduğu denklem bu iki had arasındadır. Bu arada kalış durumunu tasvir eden romanı *Fatih-Harbiye*'de Peyami Safa, kahramanı Neriman'ı bütün Türk kızlarının bir numunesi olarak şöyle sunar: "Bütün Türk kızları gibi Neriman da ailesinden ve muhitinden karışık bir telkin, iki medeniyetin ayrı ayrı tesirlerinin halitasını yapan muhtelit bir içtimai terbiye almıştı." (1999, s. 59) Bu "muhtelit içtimai terbiye" ona göre topyekûn Türk milletinin modernleşme serencamını belirler.

Peyami Safa'nın sentezci bakışı, Doğu ve Batı arasındaki tereddüdü anlamlı kılama çabasına matuftur. *Türk İnkılabına Bakışlar* isimli eserinde belirttiği üzere ilâhî ve mistik görüş insan kafasını nasıl kör bir imana sürüklüyorsa bugün Avrupa'da olduğu gibi ilmî görüşün ifratı da netice olarak onu aynı bir akidencilik götürmektedir (Safa, 1981, s. 177). Bir ara yol bulma çabasında olan Peyami Safa'nın eklektik çözüm arayışı Tanzimat döneminden itibaren Türk aydınınının değişmez istikameti olmuştur.

Sezgi ve mistizmin materyalist düşünce karşısında revaç bulduğu yıllarda Peyami Safa'nın anladığı mistisizmin geri bir orta çağ mistik ve skolastiği değil, yeni ve ileri bir düşünce hamlesi olduğuna işaret eden Beşir Ayvazoğlu, ona göre mistisizmin mutlaka İslam veya Hıristiyan tasavvufuna bağlanması şart olmayan bir manası daha vardır ki, o da zekanın delaletini aşan bir sezgi ile insan ruhunun, varlığın künhü, temel prensibi ile kaynaşması olduğunu vurgular (Ayvazoğlu, 2000, s. 124).

Peyami Safa, diğer taraftan mistisizme getirdiği yeni yorumlara ek olarak Batı medeniyetinin gelişmesine temel teşkil eden rasyonalist düşünceyle dinin rasyonalist özü arasında ilgiler kurar. Doğu medeniyetinin "matematik terbiye"den yoksun olduğu ve süreklince mistik eğilimlerin etkisinde kaldığı için bilimsel yönden gelişme gösteremediği kanısındadır. Bu hususta Batıyı maddeye hakimiyeti ve teknik ilerlemede gösterdiği başarı ile över ve bu gelişmeyi batının aktif karakterine bağlar. Ona göre tek kelimeyle Doğu, pasiftir (Lee, 1997 s. 504-505).

Bu tespitlerine rağmen Peyami Safa daha çok konjonktürel durum sebebiyle muhafazakâr bir tutum benimser. Peyami Safa, Ulaş Bingöl'e göre romanlarında başkahramanlarının önüne protagonistlerin (başkahraman) önüne aşmak zorunda kaldığı antagonistleri (kötü kahraman) koyar. Antagonist kişiler; Batı eğitimi almış, hain, kurnaz, yalancı ve memleketinin sorunlarına duysuz özelliklere sahiptir. Bu kişileri kullanarak Doğu'yu temsil eden kahramanları bazı mer-

halelerden geçirip romanlarının sonunda okuyucuya toplumda görmek istediği insan profilini sunar (2017, s. 902).

Peyami Safa *Yalnızız* romanı içinde ideal eğitim düzenine ilişkin görüşlerini ütöpic bir yaklaşımla ortaya koyarken daha doğrudan ve güncel olarak bu hususlara ilişkin fikirlerini gazetelerde kaleme aldığı fıkralarında beyan eder. Safa'nın *Yalnızız* adlı romanına gizlediği milliyetçi-muhafazakâr görüşleri özellikle polemikçi gazete ve dergi yazılarında alenen ortaya çıkar (Aksakal, 2010, s. 122). Ergün Göze, Peyami Safa ile ilgili hazırladığı monografik eserde kendisini kast ederek zihni sistematığı olan insanların uzun seneler içinde ve değişik yerlerde yazmış olduğu yazıların çok kolay bir kitap sistematığında kavuşturulabileceğinden söz eder (Göze, 1987, s. 79). Objektif serisinde *Eğitim, Gençlik, Üniversite* isimli eserde toplanan yazılarında Peyami Safa'nın genel olarak eğitim ve edebiyat eğitimine ilişkin görüşlerini kendi penceresinden eleştirel bir üslupla ortaya koyduğu görülür.

Modern eğitimin olmazsa olmaz kurumu olarak görülen okulun insana kültürü değil onun malzemesini vereceğini dile getiren Safa yine gerçek mektebin hayatın kendisi olduğuna dikkat çekerek romantik bir tonda gençlere seslenir:

İşte bugün hepiniz, size hiçbir sunuğ okulumuzun veremeyeceği, hiçbir müfredat programımızın kazandıramayacağı bilgileri ve görgüleri temin edecek olan büyük hayat okulunun eşiğindediniz. Bu okuldan çıkmak için ölmek lâzımdır. Yaşadığımız müddetçe, artık hocanıza yaranmak için değil, babanızın gönlünü hoş etmek için değil, iyi not almak için değil, sınıfta kalmamak için değil, yedikçe acı kan tecessüsünüzü doymak için, öğrendikçe artan cehlinizi azaltmak için, memleketiniz ve mesleğinizin şerefi için ve nihayet kendi muvaffakiyetiniz için, program ve disiplin zoruyla değil, anlamak ve çalışmak aşkıyla, durup dinlenmeden öğrenecek ve deneceksiniz. Asıl bugün mektebe başlıyorsunuz. Notları ve imtihanları olmayan bu büyük mektepten mezun olmak ve diploma almak yoktur. Çünkü ilim bitmez ve öğrenmek ihtiyacımız, varlığını sınırları ve cehlimizin karanlıkları kadar sonsuzdur. (1999, s. 230)

Aynı düzlemde gerçek tahsilin üniversitenin son sınıfında başladığını ifade eden Peyami Safa insanın kendi kendisinin hocası olduğuna dikkat çeker. Kültürün ancak tecrübe ile pişmiş bilgiden vücuda gelebileceğini vurgular (1999, s. 179). Eğitim sisteminde okulun bizde tam tersi bir işleve sahip olduğunu Victor Hugo'ya atıfla belirten Peyami Safa; eğitim sisteminin manevi temeller üstüne oturmadığından şikâyet ederek “memleketin manevi havası”nın önemine dikkat çeker:

Victor Hugo; ‘Bir okul açan bin hapisane kapatır’ demiş. Bizde okullar çoğaldıkça hapisanelere ihtiyaç artıyor. Çünkü mânevî temeller üstünde yükselen bir terbiye sistemimiz yok. Yalnız bilgi vermekle ahlâkî itiyatlar kazandıramayacağımızı düşünmüyoruz. Bütün yükü Maarifin zaten çökmüş omuzlarına da yüklemeyelim. Memleketin manevi havasını tazelemek lazım. Pencereleeri ardına kadar açalım. Zehirleniyoruz. (1999, s. 105)

Tarih boyunca genç nesillerden yakınmanın bir kolaycılık olduğuna dile getiren Peyami Safa, gençliğe hücum etmenin anlamsızlığını şu ifadeleriyle izah eder: “Fena bir neslin yetiştiği konusundada iddialar ne derece doğru olursa olsun, gençliğe hücum etmekte haksızız. Haksızız, çünkü yaptığı heykeli yumruklayan bir heykeltraş vaziyetindeyiz. Gençlik bizim eserimizdir.” (1999, s. 196)

Eğitimin en başta insana şahsiyet kazandırma mesaisi olduğunu sıkça vurgulayan Peyami Safa'ya göre insan ferdiyetiyle tabiatı, şahsiyetiyle cemiyeti teşkil eder (1999, s.205). Bu hususta ona göre en evvel herkesin her şeyden evvel kendini bilmeye çalışması gerekir ki böylelikle ilmin hâlâ karanlıkta kalan taraflarına belki aydınlıklar dolar (1999, s. 94).

Peyami Safa, eğitimin öncelikle muhataplarını tanıma işi olduğunu ifade eder. Muhatabını tanımayan eğitimcilerin onlara ulaşması, bilgi ve değer aşılması mümkün değildir. Bu bağlamda Peyami Safa'nın dikkat çekici ifadeleri şöyledir:

Çocukları tanımıyoruz. Onları yetiştirmek için kullandığımız usuller yanlıştır. Tabiat çocukların büyük olmadan evvel çocuk olmalarını istiyor. Bizse onların çocuk olmadan evvel büyük olmalarına çalışıyoruz. Bu tabiat nizamını altüst etmeye kalkarsak öyle turfanda meyvalar yetiştirmiş oluruz ki, bunların ne olgunluğu ne de lezzeti kalır; hepsi çarçabuk bozulur, çürür gider. (1999, s. 109)

Peyami Safa'ya göre ideal terbiye, çocukları olumsuz tutum ve davranışları sebebiyle suçlamak ve cezalandırmak değildir. Özen ve gayretle onu kabahat yapmaktan alıkoyacak bir seviyeye çıkarmaktır (1999, s. 132)

Peyami Safa yaşadığı dönemin şartları altında içerde ve dışarda gençliği ifsat ettiğini düşündüğü akımlar karşısında fikre dayalı bir mukavemet geliştirilmesi gerektiğini savunur. Ona göre en büyük fakirlik maldan evvel fikrin kıymeti hakkında pek az fikir sahibi olmaktan ileri gelir. (s. 49) Peyami Safa, gençler açısından Batılılaşma hususunda tamamen kayıtsız kalmayı da körü körüne bağlanmayı da eleştirir. Ona göre bu iki uç tutumdan uzak kalınırsa gençlerin şahsiyetinden yepyeni cevherlerle dolu hazinesinin beynelmilel kıymette bir ruh fıskıracağı görülecektir. Peyami Safa o dönemde sağ-sol çekişmeleri arasında sıkışan Türk gençliğinin ruhuna dalan esaslı bir anketten mahrum olduğunu ifade eder. Muhafazakâr tavrıyla Peyami Safa gençleri ne olursa olsun, onu (sağ ve sol) yobazca inançlardan yahut ölçülü bir inanca götüren düşünce yoksulluğundan, keyifçilikten veya her türlü düşünce akımına karşı tasasızlıktan korumanın gerekliliğinden söz eder (1999, s. 277).

Savaş yıllarında maddi şartlar zorlaşır ve Peyami Safa, annesinin yükünü hafifletmek için Posta-Telgraf Nezâreti'nde göreve başlar. Bir süre sonra Boğaziçi'ndeki Rehber-i İttihad Mektebi'nde muallim olarak 1917 yılında vazife alır (Ayvazoğlu, 2008). Mütareke döneminde öğretmenlikten ayrılıp ağabeyi ile *Yirminci Asır* gazetesini çıkarmaya başlayan Peyami Safa'nın öğretmenlik tecrübesi romanlarına yansımış ve onun eğitim meselelerine gerçekçi bir gözle bakmasını sağlamıştır.

Galip Erdem, Peyami Safa'nın öğretmenlik yıllarının intibalarının muhtelif eserlerinde yer aldığı dikkat çeker. Özellikle *Mahşer* romanının kahramanı Nihad'ın hayatı öğretmen olarak girdiği yeni çevre ile değişir. Öğrencilerine yaptığı nasihatlerde Nihad'ın Peyami Safa'nın düşüncelerini dillendirdiği söylenebilir. Mütareke döneminin zorluklarını anlatan *Biz İnsanlar* romanının kahramanı olan genç öğretmen Orhan ile Peyami Safa arasında doğrudan bir bağ kurmak da zorlama olmayacaktır (1966, s. 8).

### **Fikir ve Şahsiyet Odaklı Edebiyat Eğitimi**

Peyami Safa, terbiyeye ilişkin olarak serdettiği fikirlerini şahsiyet ve fikir temeline dayandırır. Bu temel üzerine eğitim süreçlerinin bina edilmesi gerektiğine vurgu yapan Safa'nın bu hususta edebiyatın önemine dikkat çektiği görülür. Ona göre bugünü anlamak için dünü bilmek, geride

bıraktığımız düşünce ve duygu âlemini edebiyat yoluyla öğrenmek, hiç değilse bu edebiyatı ana çizgileriyle tanımak zorunluluğu vardır (1999, s. 154).

“Okumayı sevmeyen bir kral olmaktansa, tavan arasında kitap yığınları ortasında oturan bir fakir olmayı tercih eden ve kitaplara eşsiz bir dost olarak gören Peyami Safa; okumanın temel felsefesini şöyle ifade eder: “Nasil düşünmeliyim? diye okumayınız, başkaları nasıl düşünüyor? diye okuyunuz.” (1999, s.32)

Peyami Safa’ya göre kitap adamı beslemezse şişirir, bilgilerin yağıyla şişmanlatır (1999, s. 41). Safa, okuma eylemini gerekçelendirirken şu cümleleri sarf eder:

Niçin okuyoruz? Bir şey öğrenmek için mi? Fakat bir şey öğrenmenin de gayesi düşünmek ve bir mesele halletmek değilse, bu öğrenilen şeylerin yükten farkı yoktur. Bunun için sırf öğrenmek niyetiyle okuyanlar da birkaç sayfadan sonra, başlarında bir demir külçesinin ağırlığını hissetmeye başlarlar. Mesele halleden bir düşüncenin yapısında kullanılmayacak olduktan sonra, bu nafile bilgiler, boş yere bir arsaya yığılan ve karla, yağmurla, rutubetle çürüyüp rüzgârda dağılan tuğlalara, kiremitlere, çimentolara benzemezler mi? (1999, s. 45)

Edebiyat eğitimine ilişkin olarak Peyami Safa alfabe meselesini zaman zaman gündeme getirir. Gençleri Arap harflerinin mucize denecek kadar rahat, çabuk, işlek yazma ve okuma kolaylığından mahrum etmemek ve onlara Türk tarih ve edebiyatının şaheserleri ve kaynaklarını hakiki metinlerinden okuma imkânını vermek adına Edebiyat Fakültesinde öğretildiği gibi liselerde de Arap harflerini öğretmek (öğretmenin olmalı) şart olduğunu düşünen Peyami Safa, liselerde de Arap harflerinin öğretilmesinin zaruri olduğunu ifade eder (1999, s. 143).

Peyami Safa sadece alfabe konusunda değil dili özleştirme uğruna dilin kelime hazinesini daraltmaya karşı bir tavır sergiler. Ona göre “Yeryüzünde, bu kadar mutlak bir eleme prensibine göre dilini tasfiye etmeyi düşünmüş bir tek millet yoktur. Olsaydı, (...) hiçbir büyük romancı ve şair çıkmaz, edebiyattan eser kalmaz, bu milletler dasdaracak bir milli vokabüler içinde taş devrinin iptidai ifade vasıtalarını kullanırlardı. Çünkü yabancı kelimedem müstağni kalmış edebiyat yoktur.” (1963, s. 4)

Edebiyat eğitimine ilişkin olarak yine bağlamda Peyami Safa edebî dilin halk diline yakınlaşmasını tasvip etmez ve bu hususta şu ifadeleri kullanır: “Halk diline inen bir edebi dil, müşterek dile inen bir hususi dil gibi kendine has bütün vasıfları, incelikleri, derinlikleri, renklilikleri, büyüklüğünü ve ihtişamını kaybeder, beylik ve orta malı olur.” (2020, s. 204)

Dönemin güncel tartışma konularının başında gelen bu husus hakkında Peyami Safa, Arap alfabesini bilmenin bir cehalet emaresi sayılmasını kabullenmez. Sorbon Üniversitesi ziyareti üzerine dile getirdiği üzere “çeşidi milyonu aşan bütün tarih, edebiyat, hukuk, felsefe, din, ilim ve teknik eserlerinin, istisnasız bütün Türkçe eserlerin yazıldığı Arap harflerini bilenlerin bilgisini bir gerilik sayma zihniyeti elbette Paris gibi dünyanın büyük kültür merkezlerinden birinde ve Sorbonne gibi bir üniversitede yer alamaz (1999, s. 156).

Lisan, gramer, edebiyat öğretiminin kötü programlar içinde yapıldığını belirten Peyami Safa o dönemi aşan bir gerçeklikle “ifade vasıtalarını mektepte tedarik edemeyen bir gençlik sokakta arar ve bulduğu da argodan başka bir şey olmaz.” tespitinde bulunur (1999, s.196).

Peyami Safa bir başka yazısında edebiyatın estetikle ve onun da manevi ilimler ve felsefe ile olan açık münasebetini bilmemek gibi hayret verici bir vukufsuzluğun edebiyat kitapları ile kür-



süiler arasında kollarını sallıya sallıya dolaştığından söz eder. Peyami Safa ayrıca edebiyat programlarının bu cesarete hudut çizme konusunda yetersiz kaldığını ve hatta o vukufsuzluğun ayrı ve resmi bir vesikası hâline geldiğini dile getirir (1936, s.110).

### Sonuç

Peyami Safa, politik, polemikçi ve muhafazakarlığa yaslanan kişiliğinin verdiği motivasyonla güncel eğitim sorunlarına odaklanmıştır. Ona göre eğitim sistemi sadece akademik başarıya odaklanmış ve öğrencilerin diğer yönlerini ihmal etmektedir. Halbuki eğitim-öğretim süreçlerinde öğrencilerin duygusal, sosyal ve kültürel yönleri de geliştirilmelidir. Bu yönlerin ihmal edilmesi, öğrencilerin sadece sınavı geçmek için çalışan “robot”lara dönüşmesine neden olmaktadır.

Peyami Safa, eğitimde bir başka sorun alanı olarak öğretmen yeterliliği sorununa işaret eder. Eğitim sistemi içinde öğretmenlerin yeterli hazırlık ve motivasyona sahip olmaması nedeniyle yetersiz kaldığını düşünür. Safa, öğretmenlerin eğitim sürecinde daha aktif rol almaları ve öğrencilere rehberlik etmeleri gerektiğini savunur ayrıca eğitimin sadece okul duvarları içinde değil, aynı zamanda hayatın her alanında gerçekleşmesi gerektiğine inanır. Ona göre öğrenciler, hayatın gerçeklerini deneyimleyerek öğrenmeleri onların daha iyi bir şekilde yetişmelerine ve topluma daha fazla katkıda bulunmalarına yardımcı olabilir.

Peyami Safa'nın eğitim konusundaki düşünceleri, eğitimin sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda eleştirel düşünme, duygusal zekâ ve sosyal becerilerin geliştirilmesi süreci olduğunu vurgular. Onun perspektifi, Türk eğitim sisteminin daha kapsamlı bir yaklaşıma ve öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına daha duyarlı bir şekilde yeniden yapılandırılmasına yönelik önemli ipuçları sunar.

Edebiyat eğitiminde ise Peyami Safa, öğrencilerin edebi eserleri sadece okumakla kalmayıp aynı zamanda analiz etmeyi de öğrenmeleri gerektiğini savunur. Edebiyatın insan hayatının bir parçası olduğunu düşündüğü için öğrencilerin edebi eserlerin arka planını, yazarın hayatını, toplumsal koşulları ve dönemsel özelliklerini de öğrenmeleri gerektiğini savunur. Peyami Safa, edebiyat eğitiminin sadece edebiyat dersleriyle sınırlı kalmaması gerektiğine de inanır. Ona göre, diğer disiplinlerle birlikte edebiyatın entegre edilmesi öğrencilerin daha kapsamlı bir bakış açısı kazanmalarına yardımcı olabilir.

Türk Edebiyatının önde gelen isimlerinden Peyami Safa toplumsal meselelere ilişkin duyarlılıklarını hem romanlarında hem de gazete yazılarında dile getirmiştir. Eğitime ilişkin olarak genel kanaatlerinin yanında edebiyatın eğitimdeki rolü ve edebiyat eğitimine dair bazı hususları kendi dönemi ve zihniyeti açısından yorumlayan Safa'nın görüşleri bu çalışma içinde paranteze alınmıştır. Buna göre Peyami Safa'nın incelenen temel görüşleri şu kavramlarla kodlanıp açıklanabilir:

*Eğitimde Bireysellik:* Peyami Safa, eğitim sisteminde bireyin ihtiyaçlarının ve yeteneklerinin göz ardı edilmesini eleştirir. Her öğrencinin farklı ihtiyaçları ve yetenekleri olduğunu belirterek eğitimin kişiye özel olması gerektiğini savunur.

*Eğitimin Amacı:* Safa'ya göre eğitimin amacı, sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda öğrencilerin kişisel ve toplumsal gelişimlerine katkıda bulunmaktır. Eğitim, öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirmeli ve onları yaşamın her alanında başarılı olmaları için hazırlamalıdır.

*Öğrenci Merkezli Eğitim:* Peyami Safa, eğitim sisteminin öğrenci merkezli olması gerektiğini vurgular. Öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarına göre öğretim yapılmalı ve onların bireysel gelişimleri desteklenmelidir.

*Eğitimde Pratik Uygulama:* Safa, eğitimin sadece teorik bilgilerden ibaret olmaması gerektiğini savunur. Öğrencilerin öğrendikleri bilgileri pratikte uygulayarak öğrenmeleri ve deneyimlemeleri önemlidir.

*Eğitim ve Toplumsal Değişim:* Peyami Safa, eğitimin toplumsal değişime katkı sağlaması gerektiğini düşünür. Eğitim, toplumun ihtiyaçlarına ve değerlerine uygun olarak şekillendirilmeli ve toplumsal dönüşümü desteklemelidir.

*Öğretmen Yeterliliği:* Safa, eğitim sürecinde öğretmenlerin daha aktif rol alması gerektiğini ve öğrencilere rehberlik etmelerinin önemini vurgular. Öğretmenlerin yeterli hazırlık ve motivasyona sahip olmalarının önemine işaret eder.

*Eğitimde Bireysel İhtiyaçların Dikkate Alınması:* Eğitim sisteminin bireysel ihtiyaçları ve yetenekleri göz önünde bulundurmadığını ve öğrencilerin kitleler halinde standart müfredatlarla eğitildiğini eleştiren Safa, bu durumun öğrencilerin yeteneklerini keşfetmelerini ve şahsiyetlerini geliştirmelerini engellediğini ifade eder.

*Eğitimin Hayat Boyu Devamı:* Peyami Safa, eğitimin sadece okul dönemiyle sınırlı kalmaması gerektiğini savunur. Hayatın her aşamasında öğrenmenin devam etmesi gerektiğini ve insanların yaşamları boyunca sürekli olarak öğrenmeleri gerektiğini vurgular.

*Eğitimde Özgün Düşünce ve Eleştirel Bakış:* Safa, eğitimde öğrencilere özgün düşünme ve eleştirel bakış açısı kazandırmanın önemini vurgular. Öğrencilerin sadece ezberci bir şekilde bilgi aktarmak yerine, düşünme yeteneklerini geliştirmeleri ve bilgiyi sorgulamaları gerektiğini ifade eder.

*Eğitimde Edebiyatın Rolü:* Peyami Safa, edebiyatın eğitimde önemli bir rol oynadığını ve öğrencilerin edebi eserleri analiz etmeyi öğrenmeleri gerektiğini savunur. Edebiyatın insanların düşünsel ve duygusal gelişimine katkı bulunduğunu ifade eder. Ayrıca alfabe ve dil konusundaki tartışmalara temas ederek Türk tarih ve edebiyatının temel metinlerine nüfuz edebilmek için bu alfabenin ve zengin kelime hazinesinin edebî eserler yoluyla lise döneminde öğretilmesi gerektiğini savunur.

### **Extended Abstract**

Literature makes questions about human existence, natural and social relations and existential concerns more understandable by addressing them through the opportunities provided by language. Authors offer readers the opportunity to think critically and creatively by highlighting different themes and topics in literary works. Literature also helps readers develop their reasoning skills.

Literature education aims to cultivate individuals with scientific, critical, and creative thinking abilities who can question, compare, and apply their knowledge to daily life. Literary works are multifaceted and can acquire new meanings based on the reader's purpose, experience, and context. Literature education focuses on reevaluating works that are part of the literary tradition through different perspectives and interpretations.

Peyami Safa is one of the most famous figures of Turkish literature. He does not refrain from revealing his views on people, life and society, secretly or openly, in the works he produces in the field of literature. His sensitivities, especially regarding national identity and values, make himself felt strongly in the background of his works. He builds his views on education based on these sensitivities. He criticizes both the complete disregard and blind adoption of Westernization among

young people. He believes that avoiding these two extremes will enable an international spirit to emerge from the untapped potential of youth. Safa points out that the spirit of the Turkish youth, caught between the right and left political struggles of the period, was not examined in depth. With a conservative stance, he emphasizes the need to protect young people from extreme beliefs (right or left), intellectual poverty, hedonism and indifference to various ideologies.

**This study seeks answers to the following questions:**

1. What are Peyami Safa's basic approaches to education?
2. Where are the basic ideas that form his approaches based?
3. What are the methods that Peyami Safa wants to be observed regarding literature and language education?

In this study, some of Peyami Safa's novels and works in which he directly expressed his thoughts were used. In addition, the works of researchers who discussed his intellectual adventure were benefited from.

Peyami Safa's views on education emphasize that it is not just about transmitting knowledge but also about developing critical thinking, emotional intelligence, and social skills. His perspective offers significant insights for restructuring the Turkish education system in a more comprehensive manner and in a way that is more responsive to students' individual needs.

Peyami Safa bases his ideas on education on character and thought. He emphasizes the importance of building educational processes on this foundation and underlines the role of literature in this regard. Believing that it is necessary to know the past in order to understand the present, Safa believes that it is essential to learn about the world of thought and emotion we left behind through literature. According to him, one should at least be familiar with the main elements of this literature.

Regarding literature education, Peyami Safa does not approve of the convergence of literary language with colloquial language. He rejects the notion that knowing the Arabic script is seen as a sign of ignorance, a contemporary debate of his time. Safa criticizes the teaching of language, grammar, and literature within poor educational programs.

In this context, Peyami Safa is recognized as a prominent author who offers insights into education, particularly literature education, in Turkey. Safa directly expressed his views on education in his newspaper articles and indirectly incorporated educational thoughts into his novels, aligning them with the nature of the narratives. He believed that education plays a significant role in individual development and societal progress.

Peyami Safa's views on education emphasize that it is not just about transmitting knowledge but also about developing critical thinking, emotional intelligence, and social skills. His perspective offers significant insights for restructuring the Turkish education system in a more comprehensive manner and in a way that is more responsive to students' individual needs.

In literature education, Safa believes students should not only read literary works but also learn to analyze them. Since he views literature as an integral part of human life, he advocates that students should understand the background of literary works, the author's life, social conditions, and the characteristics of the time period. Safa also believes that literature education should not be

limited to literature classes alone. He suggests integrating literature with other disciplines to help students gain a more comprehensive perspective.

Peyami Safa has holistic and consistent views on the personal nature of education, the aims of education, student-centered education, the relationship between education and practical life, taking into account the needs of individuals, the lifelong continuity of education and the role of literature in education. With these aspects, Safa's works need to be read and analyzed from different perspectives.

## Kaynakça

- Aksakal, Hasan (2010). *Türk politik kültüründe romantizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayvazoğlu, Beşir (2000) Doğu-Batı Açmazında Peyami Safa. *Doğu Batı: Düşünce Dergisi*, c.3. (11), 107-131.
- Ayvazoğlu, Beşir (2008). Peyami Safa. *TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt:35)* içinde. İstanbul: TDV Yayınları.
- Bingöl, U. (2017). Peyami Safa'nın Romanlarında Doğu-Batı Meselesi Bağlamında Değerler Çatışması. *İdil*, 6 (31), 891-921.
- Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, 39(174), 33-38.
- Erdem, Galip (1966). *Çileli Bir Hayat Peyami Safa*. İstanbul.
- Erol, Murat (2015). Kararsız Modernleşmecilikten Mistik Muhafazakarlığa Peyami Safa'nın Dikotomisi. *Hece Dergisi Peyami Safa Özel Sayısı* (29), 40-47.
- Göze, Ergun (1987). *Peyami Safa (Hayatı-Şahsiyeti-Tesiri)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gözler, H. Fethi (1994). Türk Edebiyatına, Türk Fikir Hayatına Yenilik ve Dinamizm Getiren Anıt Adam: Peyami Safa. *Türk Yurdu*, XIV. cilt, 87. sayı, 48-50.
- Gürbilek, Nurdan (2015). *Sessizin payı*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güzel, A. (2006). Edebiyat Eğitiminde Amaçlar ve Bu Amaçlara Yönelik Yöntem Teknik ve Örnek Uygulamalar. *Milli Eğitim Dergisi*, c.169, 85-106.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. (3. Baskı). Ankara: Engin Yayıncılık.
- Lee, Nan A. (1997). Peyami Safa'nın Fikri Eserlerinde Doğu-Batı. *Türk Dili: Dil ve Edebiyat Dergisi*. c.I, s. 545, 500-508.
- Safa, Peyami (1936). Edebiyat Tarihi Değil, Edebiyat Karnavalı. *İsmail Kara Türkiye'de Dini Hayat Arşivi* içinde. İZÜ Kütüphanesi.
- Safa, Peyami (1963). Dil Sıkıntısı. *Yaprak Dergisi*, c. II, s.7.
- Safa, Peyami (1981). *Türk İnkılabına Bakışlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Safa, Peyami (1999). *Fatih-Harbiye*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, Peyami (1999). *Objektif 7 (Eğitim, Gençlik, Üniversite)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, Peyami (2019). *Yalnızız*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, Peyami (2020). *Objektif 1 (Osmanlıca, Türkçe, Uydurmaca)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Taşdelen, Vefa (2015). Doğunun ve Batının Ötesinde. *Hece Dergisi Peyami Safa Özel Sayısı* (29). 16-21.
- Tosun, Necip (2015). Peyami Safa'nın Düşünce ve Edebiyatta Öncüleri. *Hece Dergisi Peyami Safa Özel Sayısı* (29). 21-32.
- Uçan, H. (2006). Edebiyat eğitimi, estetik bir hazın edinimi, okumanın alışkanlığa dönüştürülmesi ve yazınsal kuramlar. *Milli Eğitim Dergisi*, 34(169).